

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά
μαθήματα ΠΠ

Βυζαντινοί Ιστορικοί και Χρονογράφοι

Ενότητα 1: Ιστορία και Ιστοριογραφία

Κιαπίδου Ειρήνη-Σοφία

Τμήμα Φιλολογίας

Ομιλητής: Απόστολος Σπανός

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σκοποί ενότητας

Οι φοιτητές θα έρθουν σε επαφή με τον όρο «Ιστορία» και το είδος της «Ιστοριογραφίας».

Περιεχόμενα ενότητας

Γενικές πληροφορίες και παρατηρήσεις για την «Ιστορία» και το είδος της «Ιστοριογραφίας».

Ιστορία και Ιστοριογραφία

Χρήσεις, παραχρήσεις και καταχρήσεις

Απόστολος Σπανός,
University of Agder

Χρονικός προσανατολισμός

1. Αφορά άτομα και συλλογικές οντότητες,
2. που μπορεί να είναι προσανατολισμένες:
  - στο παρελθόν
  - στο παρόν
  - στο μέλλον

(Zimbardo, *The Time Paradox*)

3. Ανεξαρτήτως προσανατολισμού, η χρήση της Ιστορίας παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση ταυτότητας.

Ιστορία: Παρελθόν ή παρόν;

1. Είμαστε πλασμένοι από ιστορικές διαδικασίες, ενώ δημιουργούμε και οι ίδιοι ιστορία.
2. Γιατί διαβάζει ο άνθρωπος Ιστορία από την Αρχαιότητα μέχρι σήμερα;
3. Η Ιστορία είναι, μεταξύ άλλων, μια αφήγηση. Αλλά τίνος; Και σε ποιον;
4. Τι άλλο είναι η Ιστορία, εκτός από αφήγηση;
5. Υπάρχει πραγματικά κάτι που θα μπορούσε να χαρακτηριστεί «ιστορικά σωστό» ή «ιστορική δικαιοσύνη»;

Γιατί διαβάζουμε Ιστορία;

1. Η απάντηση του Θουκυδίδη ως ιστορικού.
2. Κατανόηση παρελθόντος και ερμηνεία παρόντος.
3. Διαμόρφωση ταυτότητας.
4. Κάτι για το μέλλον;

Ιστορικοί όροι

Χρήση Ιστορίας

Θεσμοί χρήσης Ιστορίας

Ιστορική σκέψη

Μύθοι (εθνικοί και άλλοι)

Αντίληψη Ιστορίας

Μνήμη και λήθη

Ιστορική συνείδηση

Τόποι μνήμης και μνημεία

Ιστορική συνείδηση

- Η Ιστορία είναι βασική διάσταση στην αυτοκατανόηση του κάθε ανθρώπου (σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο).
- Κατανόηση του πώς, ως άτομα και πολιτισμοί, αποτελούμε τμήμα ιστορικών διαδικασιών, οι οποίες (ίσως) δεν έχουν ολοκληρωθεί.
- Στην ιστορική συνείδηση περιλαμβάνονται οι αντιλήψεις μας για το παρελθόν, η κατανόηση του παρόντος και οι προσδοκίες μας για το μέλλον.

Ιστορία

- Πολιτισμικές και διανοητικές κατευθυντήριες γραμμές για το πώς ερμηνεύουμε τον κόσμο και το πώς προσπαθούμε να τον διαμορφώσουμε.
- Οι ισχυροί άρχισαν να διαμορφώνουν την υστεροφημία τους ήδη από την αρχαιότητα (ηρωικά μνημεία).
- Όποιος διαμορφώνει το παρελθόν έχει πρόσβαση σε ρητορικά εργαλεία που μπορεί να είναι χρήσιμα στο παρόν (και ίσως το μέλλον).

Είναι η Ιστορία επικίνδυνη;

- Η Ιστορία ΔΕΝ είναι ουδέτερη και ακίνδυνη.
- Το παρελθόν μπορεί να αποτελεί βάρος και πηγή τραυμάτων και αισχύνης.
- Thomas E. Fischer: «...λατομείο, από το οποίο ο καθένας μπορεί να αντλήσει επιχειρήματα».
- Η Ιστορία έχει πολυδιάστατη δυναμική: έχει χρησιμοποιηθεί ως επιχείρημα για απελευθέρωση και ανοχή, αλλά επίσης για καταπίεση και περιθωριοποίηση.
- Υπάρχουν διάφορες κατηγορίες χρήσης Ιστορίας.

Χρήση Ιστορίας (πηγή: Bøe & Knutsen)

Χρήση	Ανάγκη	Χρήστες	Λειτουργία
Επιστημονική	Γνώση	Ιστορικοί	Επαλήθευση / διάψευση, ερμηνεία
Υπαρξιακή	Μνήμη	Όλοι	Αυτογνωσία (και αλλαγή), προσανατολισμός
Ηθική	Σύγκριση και αξιολόγηση	Πολλοί	Παραδείγματα και αντιπαραδείγματα (ηθική αξία παρελθόντος)
Ιδεολογική	Νομιμοποίηση	Πνευματική και πολιτική ελίτ	Ορθολογιστική οργάνωση, νομιμοποίηση
Μη χρήση	Λήθη	Πνευματική και πολιτική ελίτ	Ορθολογιστική οργάνωση, νομιμοποίηση
Ψυχαγωγική	Διασκέδαση, έμπνευση και αποδοκιμασία	Όλοι	Ονειροπόληση, εσκαπισμός, αναζωογόνηση και επαναφόρτιση

Πώς λειτουργεί η Ιστορία;

- Η μελέτη του παρελθόντος δημιουργεί έναν χώρο εμπειρίας.
- Η ελπίδα και ο φόβος δημιουργούν στο παρόν έναν ορίζοντα προσδοκιών, ο οποίος επηρεάζει τον τρόπο που οργανώνουμε τη σχέση ανάμεσα στη μνήμη και τη λήθη.
- Υπάρχει συνειδητή και ασυνείδητη χρήση της Ιστορίας.
- Η χρήση της Ιστορίας είναι μια δυναμική διαδικασία: ερμηνεία του παρελθόντος, κατανόηση του παρόντος και προοπτική αντίληψη του μέλλοντος.

Μνήμη και λήθη

- Πώς κατασκευάζεται πολιτισμικά η μνήμη;
- Τι είδους κοινωνικές λειτουργίες έχει;
- Το τι θα γίνει αντικείμενο μνήμης και τι θα ξεχαστεί ή θα γίνει απαγορευμένη μνήμη είναι μια δημόσια υπόθεση.
- Η ιστορική μνήμη είναι χωρίς νόημα χωρίς το κοινωνικό της πλαίσιο.

Μνήμη κατά τον Halbwachs (d.1945)

- Όλες οι κοινωνίες απαιτούν μια κάποια συνέχεια ανάμεσα στο παρελθόν και το παρόν τους.
- Αυτή η συνέχεια δημιουργείται με τη βοήθεια της μνήμης.
- Το σύνολο καθορίζει τόσο το τι θα θυμόμαστε, όσο και το πώς θα το θυμόμαστε.
- Η μνήμη γεννά αίσθημα του ανήκειν και ταύτιση, μέσω της χρήσης συμβόλων που αναδεικνύουν κεντρικές αξίες και παραδόσεις του συγκεκριμένου πολιτισμού.

«Τόποι μνήμης»

Σύμφωνα με τον Pierre Nora, *Les Lieux de Mémoire* (1984), οι «τόποι μνήμης» μπορεί να είναι:

1. Φυσικές τοποθεσίες συνδεδεμένες με αξιομνημόνευτα γεγονότα.
2. Εικονικοί τόποι, δηλαδή συμβολικά στοιχεία στην κληρονομιά μνήμης μιας συλλογικής οντότητας.
  - Παράδειγμα: η θεία κοινωνία ως ανάμνηση της θυσίας του Χριστού.

Ιστορία και μνήμη

- Η κατασκευή της συλλογικής μνήμης αποτελεί μια πολιτιστική διαδικασία, που διαφέρει από τις μεθόδους που η ιστορία ως επιστήμη χρησιμοποιεί για να καταλάβουμε το παρελθόν.
- Μνήμη και ιστορία είναι δύο διαφορετικές πορείες προς το παρελθόν.
- Η μνήμη μπορεί να εξιδανικεύσει το παρελθόν, ειδικά όταν τα πράγματα δεν πηγαίνουν καλά στο παρόν.
- Η Ιστορία προσπαθεί να κατανοήσει κριτικά την πολυπλοκότητα ενός φαινομένου, ενώ η συλλογική μνήμη απλοποιεί τα γεγονότα σε μυθικά αρχέτυπα.
- Μνήμη: Το παρόν βλέπει προς τα πίσω και χρησιμοποιεί το παρελθόν ως ρητορικό οπλοστάσιο.

Ταυτότητα και μύθοι

- **Ταυτότητα:** αυτοκατανόηση και αυτοερμηνεία.
- Διαμόρφωση συλλογικής ταυτότητας: κοινωνικο-πολιτισμική διαδικασία, στην οποία η μνήμη παίζει σημαντικό ρόλο.
- **Μύθοι:** φανταστικές αφηγήσεις, χωρίς αναφορά σε κάποιο πραγματικό παρελθόν.
  - Έχουν συχνά διδακτικό σκοπό και είναι φορείς βασικών ιδεών, αξιών και κατανοήσεων.
  - Απαντούν συχνά σε υπαρξιακά ερωτήματα.
  - Μπορούν να υπηρετήσουν τη θεμελίωση και νομιμοποίηση της εξουσίας.

Θρησκείες και Ιστορία

- Οι περισσότερες μεγάλες θρησκείες έχουν χρησιμοποιήσει την ιστορία, συχνά με διδακτικό τρόπο και το σκοπό.
- Η θρησκεία μπορεί να χρησιμοποιηθεί (και χρησιμοποιείται συχνά) ως ιδεολογία.
- Θρησκευτικές ιστορίες και μύθοι νομιμοποιούν πολιτικές και άλλες δράσεις.
- Θρησκευτικοί τόποι είναι συχνά πολιτικοί και πολιτιστικοί «τόποι μνήμης».
- Η θρησκεία μπορεί να ενισχύσει τον μελλοντικό προσανατολισμό (δημιουργικά ή μοιρολατρικά).

Χρήση Ιστορίας: πού;

- Σε ακαδημαϊκά και μη ακαδημαϊκά κείμενα.
- Στην εκπαίδευση (το σχολείο λειτουργεί και ως βιομηχανία παραγωγής και συντήρησης μύθων).
- Στην πολιτική και στην πολιτική ρητορική.
- Στην τέχνη: μυθοπλασία, ταινίες, πίνακες ζωγραφικής κ.τ.λ.
- Στα μέσα μαζικής ενημέρωσης.
- Στην οικονομία: διαφήμιση.

Κατηγορίες χρήσης: Νίτσε

- *Δοκίμιο Για τη χρήση και κατάχρηση της Ιστορίας στη ζωή (1873).*
- Μνημειακή (monumental): η Ιστορία χρησιμοποιείται ως πρότυπο και έμπνευση για δράση.
- Αρχαιολατρική (antiquarian): η Ιστορία χρησιμοποιείται για να δημιουργήσει ασφάλεια, να προβάλει παραδοσιακά στοιχεία και να παροτρύνει στην φροντίδα της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- Κριτική: η Ιστορία δεν θεωρείται ως ιδανικό, αλλά ως κάτι από το οποίο πρέπει να απελευθερωθούμε.

Η μνημειακή χρήση κατά Νίτσε

- Εστίαση σε μεγάλες πράξεις, μεγάλους ηγέτες και ήρωες, σπουδαίους δασκάλους και διδασκαλίες, αριστουργήματα της αρχιτεκτονικής και της τέχνης, πολέμους που κερδήθηκαν από μεγάλους στρατηλάτες κ.τ.λ.
- Στόχος: Αυτός ή αυτοί που μελετούν την ιστορία να πιστέψουν ότι όλα αυτά τα μεγαλεία μπορούν να επιτευχθούν και πάλι.
- Η μνημειακή χρήση δεν μελετά τα αίτια, τα κίνητρα, αλληλεπιδράσεις κ.τλ..
- Παραδείγματα: πολιτικές και θρησκευτικές επέτειοι, στρατιωτικές τελετές κ.ά.
- Οι πολιτικοί χρησιμοποιούν συχνά την ιστορία με αυτόν τον τρόπο.

Η αρχαιολατρική χρήση κατά Νίτσε

- Θαυμασμός για το παρελθόν και ελπίδα ότι οι παρελθοντικές συνθήκες θα συνεχίσουν να υπάρχουν.
- Επικέντρωση στους προγόνους και την κληρονομιά τους ως ένα είδος θησαυρού.
- Στο αρχαιολατρική χρήση το παρελθόν είναι πιο σημαντικό από το παρόν και το μέλλον.
- Ο αρχαιολατρικός χρήστης είναι προσανατολι-σμένος στο παρελθόν και ως εκ τούτου έχει περιορισμένη ικανότητα να δράσει στο παρόν και να σχεδιάσει το μέλλον.

Η κριτική χρήση κατά Νίτσε

- Λόγω αδυναμιών της μνημειακής και της αρχαιολατρικής, απαιτείται η κριτική χρήση της Ιστορίας.
- Δεν είμαστε απλώς προϊόντα των προηγούμενων γενεών, είμαστε επίσης προϊόντα των λαθών, των παθών, των αποκλίσεώς τους, ακόμη και των εγκλημάτων τους.
- Στόχος: Να αναλύσουμε την ιστορία, ώστε:
  - Να κατανοήσουμε την απάνθρωπη φύση του ανθρώπου,

Κατηγορίες χρήσης Karlsson (2004)

- Η επιστημονική χρήση της Ιστορίας είναι μία από τις πολλές κατηγορίες χρήσης.
- Μια σημαντική κατηγορία είναι η «υπαρξιακή»: πηγάζει από την ανάγκη ατόμων ή ομάδων να θυμούνται ή να ξεχάσουν, με σκοπό να προσανατολιστούν σε δύσκολες καταστάσεις.
- Τρεις βασικές χρήσεις κατά Karlsson:
  - Ιστορία ως σημασία.
  - Ιστορία ως μέσο/εργαλείο.
  - Ιστορία ως μάθημα/διδαγμα.

Ιστορία ως σημασία

- Έμφαση στην ερμηνεία και κατανόηση, στις υπαρξιακές και συναισθηματικές λειτουργίες.
- Πώς αντιλήψεις για το παρελθόν επηρεάζουν τις πολιτισμικές διεργασίες διαφόρων ομάδων και κοινοτήτων.
- (Ανεξάρτητα από το πώς η ιστορία χρησιμοποιείται ως μέσο από δημαγωγούς)
- Σημαντικές έννοιες για την κατανόηση αυτών των διαδικασιών είναι η μνήμη, η ταυτότητα και η ιστορική συνείδηση.

Ιστορία ως μέσο/εργαλείο

- «Εργαλειακή» χρήση: ηθική, ιδεολογική, πολιτική/εκπαιδευτική.
- Έμφαση στο πώς η Ιστορία παράγεται και χρησιμοποιείται.
- Συγκεκριμένοι σκοποί στη χρήση της Ιστορίας.
- Πολιτικοί και άλλοι ενδιαφερόμενοι παράγοντες χρησιμοποιούν την Ιστορία ρητορικά, με σκοπό να πείσουν και να μεταπείσουν άλλους.

Η Ιστορία ως μάθημα/δίδαγμα

- Έμφαση στα κανονιστικά, ηθικά και ανασταλτικά χαρακτηριστικά.
- Υπάρχει μια κεντρική λειτουργία του εκπαιδευτικού συστήματος.
- Η Ιστορία χρησιμοποιείται για να δημιουργήσει τάξη και νόημα στον κόσμο.
- Η χρήση της Ιστορίας συμβάλλει στην εμβάθυνση και την ενίσχυση των προτύπων και των αξιών στο παρόν.

Τίνος Ιστορία; Και για ποιον;

1. ΠΑΡΑΓΩΓΟΣ και σκοποί του/της.

2. ΠΡΟΪΟΝ: Κείμενα και εικόνες, κάθε είδους.

- Είναι δυνατόν να γίνουν αντικείμενο ερμηνείας και να φορτιστούν με νόημα.
- Το νόημά τους είναι σχετικό με το πλαίσιο και τη χρήση τους.

3. ΧΡΗΣΤΕΣ:

- Χρησιμοποιούν το προϊόν με κριτικό πνεύμα ή ως καταναλωτές.
- Λαμβάνονται υπόψη κατά την παραγωγή.
- Έχουν τη δυνατότητα να επηρεάζουν τη μορφή της επόμενης «έκδοσης» του προϊόντος.

Χρήστες

- Πρώτο χέρι: άμεσοι χρήστες.
- Δεύτερο χέρι:
  - Στον ίδιο πολιτισμικό κόσμο.
  - Στην ίδια χρονική διάσταση.
- Τρίτο χέρι:
  - Μιλούν μια άλλη πολιτισμική «γλώσσα», δηλ. ανήκουν σε έναν άλλο πολιτισμικό κόσμο,
  - ... ο οποίος μπορεί να είναι χωρικός ή χρονικός.

1821 και νεοελληνική ταυτότητα

- Μύθοι: πτώση Βασιλεύουσας, μαρμαρωμένος βασιλιάς, κρυφό σχολειό, το λάβαρο της Επανάστασης κ.ά.
- Φιλελληνισμός και «εθνική συνέχεια».
- Διαμόρφωση, ή υιοθεσία, εθνικής ταυτότητας, με κεντρικό στοιχείο την Αρχαιότητα: η Αθήνα ως πρωτεύουσα, ονοματοδοσία ανθρώπων και δρόμων, φοίνικας και δραχμή, νεοκλασσική αρχιτεκτονική, διδακτέα ύλη σε σχολεία και πανεπιστήμια, αρχαιολογία, τέχνη κ.ά.
- Γιατί Αρχαιότητα και όχι Βυζάντιο;
- Τηλεοπτική σειρά 1821: «χρειαζόμαστε πάντα την αλήθεια;»

Τέλος Ενότητας

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αθηνών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Σημειώματα

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιο Πατρών, Κιαλίδου Ειρήνη-Σοφία 2015. «Βυζαντινοί Ιστορικοί και Χρονογράφοι». Έκδοση: 1.0. Πάτρα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση: <https://eclass.upatras.gr/courses/LIT1935/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

